

NASTAVNA JEDINKA 7
ODGOVORNOST
Osnovna škola

Ja postajem eko... moja škola učestvuje!

7.1 Odgovornost Učenici raspravljaju o osnovama odgovornosti

7.2 Škola je život: živjeti ekološki?

Koliko je ekološka naša škola?

7.3 Na koji način mogu postati odgovoran? Učenici poduzimaju prve korake kako bi njihova škola postala više ekološka

7.4 Kako smo prošli – koji je plan? Učenici razmišljaju o svojim aktivnostima i odlučuju šta dalje učiniti

Nastavna jedinka 7: Ključni koncept – „Odgovornost” (za nivo osnovne škole) Osnovne informacije za nastavnika: na koji način vrijednosti učenika odražavaju njihov koncept ljudskih prava?

*Dobrodošli u moje jutro, dobrodošli u moj dan
Ja sam taj koji je odgovoran, ja živim taj san
Da si napravim nekoliko slika, da vidim koji su njihovi dari
Mislim da je savršeno, i ne bi htio mijenjati stvari*

Citat iz pjesme *Zbogom Andromeda* (1973.) Johna Denvera

Danas djeca od najranije dobi uče da snose odgovornost za svoje postupke, iako se to uzima zdravo za gotovo u mnogim porodicama i društvima. Demokratska država jedino je u stanju funkcionirati ukoliko građani ne postavljaju pitanja šta zemlja može za njih učiniti već šta oni mogu učiniti za svoju zemlju. Citat koji se često koristi u tom smislu jeste onaj Johna F. Kennedyja: „Ne pitaj šta tvoja zemlja može učiniti za tebe, već pitaj šta možeš ti učiniti za svoju zemlju.”

Postoje razni tipovi i stepeni odgovornosti. Odgovornost može biti lična, kolektivna ili moralna. Također postoji odgovornost parlamenta, vlade i medija. Postoji odgovornost za obrazovne roditelja i nastavnika itd. Navedeni oblici odgovornosti imaju ili pravnu pozadinu ili predstavljaju moralne vrijednosti.

U ovoj nastavnoj jedinki učenici shvataju da postoje razni oblici odgovornosti i da se oni vrlo često miješaju. Najvažnija stvar za nas jeste ta da učenici počinju shvatati da preuzimanje odgovornosti za njihovo neposredno okruženje ujedno predstavlja i doprinos zajednici u kojoj žive. Time što preuzimaju odgovornost učenici ne samo da doprinose zajednici, već istovremeno stiču moć i uticaj. Ovisno o političkoj situaciji ili političkoj tradiciji u državi (ili ovisno o školskoj tradiciji ili pak školskom upravnom odboru), može biti lako preuzeti odgovornost i na taj način steći moć, ili pak to može biti vrlo teško. Sprečavanje preuzimanja odgovornosti uzrokuje frustraciju u svakodnevnom životu, koji mora biti analizirana i prevladana.

Ljudska bića imaju sposobnost za moralnu procjenu od najranije dobi i shvataju kada postupaju odgovorno a kada ne. Unatoč tome, vrlo je važno da se sami ne ograničavamo isključivo na socijalno i moralno podučavanje na nivou osnovne škole, odnosno, da će se, ukoliko se odlučimo nešto ostvariti unutar okvira obrazovanja za demokratiju i ljudska prava – sa temeljnim principima postavljenim u međunarodnim pravnim instrumentima – zadani će se ciljevi morati proširiti. Razmišljanje o iskustvu koje smo stekli kroz preuzimanje odgovornosti vodi prema širem razumijevanju samoga sebe kao građanina. Štaviše, ovo iskustvo vodi ne samo prema većem preuzimanju odgovornosti, već prema automatskom preuzimanju odgovornosti.

Baš onako kako je na početku citata iz pjesme Johna Denvera navedeno: „Ja sam taj koji je odgovoran, I ja živim taj san”, učenici bi trebali iskusiti preuzimanje odgovornosti. Trebali bi donositi odluke i biti odgovorni za rezultate svojih odluka. Učiti i živjeti demokratiju u školi znači da je škola mjesto u kojem se pripremate za život, ali je istovremeno i mjesto u kojem živite i odlučujete zajedno. Svakome je očito da postoje jasne podijele uloga i da su zakoni i pravila potrebni. Unatoč tome, u većini škola širom svijeta ne koristi se u potpunosti potencijal za omogućavanje učenicima više prostora za preuzimanje odgovornosti. Nastavnici i direktori se vrlo jednostavno mogu promijeniti unutar postojećeg okvira zakona i pravila.

Cilj obrazovanja za demokratiju i ljudska prava je potpora u razvoju sposobnosti na tri područja. Ova nastavna jedinka ima sljedeći profil sposobnosti:

Sposobnost		
... politička analiza i procjena	... korištenje metode	... političko odlučivanje i djelovanje
**	**	***

Pomoćni alati

U ovoj nastavnoj cjelini koriste se sljedeći alati iz učeničke kutije s alatima. Nastavnik mora odlučiti hoće li neki ili svi učenici zahtijevati dodatne pripreme da koriste alate.

- Istraživanje u biblioteci
- Pretraživanje interneta
- Provođenje intervjua i anketa
- Tumačenje slika
- Mentalne mape
- Izrada postera
- Održavanje izložbi
- Planiranje i održavanje prezentacija
- Pripremanje slajdova u powerpoint prezentaciji
- Pisanje novinskih članaka
- Izvođenje predstava
- Održavanje debata

NASTAVNA JEDINKA 7: Odgovornost**Ja postajem eko ... moja škola učestvuje!****Na koji način vrijednosti učenika odražavaju njihov koncept ljudskih prava?**

Naslov lekcije	Odgojno-obrazovni ciljevi	Nastavni zadaci	Nastavni materijali	Metode
Lekcija 1: Odgovornost	Učenici smatraju da je odgovornost pojam koji je povezan s ljudima, stvarima i zadacima	Učenici sakupljaju i analiziraju novinske članke i časopise koje čitaju u svojoj okolini. Prave poster na kojem bilježe svoje nalaze.	Materijal.	Grupni rad.
Lekcija 2 : Škola je život: živjeti ekološki?	Učenici shvataju da njihova škola nije samo mjesto učenja već i mjesto za život. Planiraju preuzeti „ekološku“ odgovornost za svoj „životni prostor“.	Planiraju se i razvijaju razne mogućnosti za ekološko ponašanje.	Materijal.	Grupne prezentacije plenarna rasprava.
Lekcija 3 : Kako mogu ja početi biti odgovoran?	Učenici planiraju konkretnu provedbu individualnih koraka. Ciljevi učenika trebali bi biti razni aspekti poput realnog upravljanja vremenom, mogućnost kompromisa u grupi te fleksibilnost općenito.	Učenici koriste dato vrijeme za provedbu planiranih aktivnosti	Individualni rad ovisno o akcijskom planu.	Praktična primjena.
Lekcija 4: Kako smo prošli – koji je plan?	Kako bi završili s ovom nastavnom jedinkom, učenici pokušavaju zamijeniti stavove kako bi razumjeli šta znači preuzeti odgovornost u drugim situacijama. Ovo je daljnji korak u boljem razumijevanju demokratskog učešća.	Učenici prenose iskustvo koje su imali radeći u malim grupama na druge situacije.	Materijal.	Plenarna rasprava grupni rad.

Lekcija 1

Odgovornost

Učenici raspravljaju osnove odgovornosti

Odgojno-obrazovni ciljevi	Učenici smatraju da je odgovornost pojam koji je povezan s ljudima, stvarima i zadacima.
Nastavni zadaci	Učenici sakupljaju i analiziraju novinske članke i časopise koje čitaju u svojoj okolini. Prave poster na kojem bilježe svoje nalaze.
Nastavni materijali	Materijal.
Metode	Grupni rad.

Dodatne informacije

Koncept odgovornosti ima svoje izvorište u političkom kontekstu 18. i 19. stoljeća, gdje su se razmatrala pitanja poput odgovornog djelovanja i principa predstavničke vlade. U filozofiji 20. stoljeća naglasak je na pitanju slobodne volje: je li je osoba odgovorna za svoje djelovanje ili za svoje osobine? Rasprave su se više fokusirale na individualnu osobu.

Kao rezultat toga danas je vrlo teško razumjeti koncept kolektivne odgovornosti, što je ujedno i pitanje koje je poprimilo izuzetnu važnost u savremenim politikama. Navedeno je stoga što se mnogi svakodnevni problemi - koji obuhvataju pitanja odgovornosti, zajedničke odgovornosti, definiranja sfere lične odgovornosti ili procjene je li određena osoba dovoljno odgovorna za određenu ulogu - moraju uzeti u obzir.

Opis lekcije

Učenici sjede u na stolicama složenim u krug. Nastavnik stavlja stalak s papirom ili veliki komad papira s naslovom „Preuzimanje odgovornosti za...“ u sredinu kruga. Okolo njega, nastavnik stavlja slike koje su uzete iz časopisa i koje, na primjer, pokazuju:

- ljubimac 1;
- ljubimac 2;
- ljubimac 3;
- grupu ljudi;
- jednu osobu;
- jedno dijete;
- jezero/rijeku;
- hranu;
- namještaj;
- srce;
- otpad.

Sljedeće, nastavnik nasumično stavlja kartice s tekstovima na pod. Kartice imaju zapisane nazive stvari koja se nalaze na slikama.

Nakon što su učenici imali dovoljno vremena da pogledaju slike, nastavnik traži od njih da ih spoje s karticama. Nakon što završe zadatak, nastavnik traži od razreda da razmisle o sljedećem problemu:

- Šta znači preuzeti odgovornost za nešto ili za nekoga?
- Razmislite o nekom teškom iskustvu. Šta je bilo toliko teško kod njega? Šta vam se svidjelo?

Važno je da nastavnik prvo uvede problem, a onda formira parove učenika kako bi zajednički radili na tom problemu. U suprotnom, pažnja učenika bit će usmjerena na formiranje parova, a ne na rješavanje problema.

Učenici raspravljaju o problemu nekoliko minuta i onda predstavljaju svoja mišljenja cijelom razredu. Neće svi učenici imati priliku izreći svoje mišljenje, ali to bi trebalo biti omogućeno većem broju učenika i mora se uzeti u obzir da uvijek ne govore isti učenici.

Nakon kratke rasprave, učenicima se daje zadatak da razmisle o raznim profesijama i kako se može organizirati preuzimanje odgovornosti za određeni posao ili položaj:

- preuzimanje odgovornosti za sebe;
- preuzimanje odgovornosti za druge;
- preuzimanje odgovornosti za stvari.

Nastavnik daje jednom učeniku zadatak da napiše listu zanimanja ili poslova na stalak s papirom ili tablu.

U zadnjoj četvrtini časa u kojem se lekcija drži, učenicima se daje da napišu kratki tekst i da ga za domaću zadaću dovrše.

Zadatak:

„Odaberite zanimanje ili posao s liste. Možda neko koga poznajete radi na takvim poslovima. Ukoliko želite, možete izabrati posao ili zanimanje koje se ne nalazi na listi. Zapišite kratki tekst o tom poslu o odgovornostima osobe koji taj posao obavlja:

- Opišite rad koji nosilac tog posla mora izvršiti.
- Za koga ili za šta mora ta osoba preuzeti odgovornost?
- Ukoliko osoba ne preuzme odgovornost, koje posljedice to ima za zemlju, porodicu, školu ili pak za zajednicu ?
- Šta može biti teško za osobu koja radi taj posao?

Tekst bi se trebao napisati tako da se može izvjesiti u učionici. Može biti korisno da se svakom tekstu doda neki crtež ili ilustracija, kolaž ili slika, kako bi se stvorio „poster“.

Lekcija 2

Škola je život: živjeti ekološki?

Koliko je ekološka naša škola?

Odgojno-obrazovni ciljevi	Učenici shvataju da njihova škola nije samo mjesto učenja već i mjesto za život. Planiraju preuzeti „ekološku“ odgovornost za svoj „životni prostor“.
Nastavni zadaci	Planiraju se i razvijaju razne mogućnosti za ekološko ponašanje.
Nastavni materijali	Materijal.
Metode	Grupne prezentacije, plenarna rasprava.

Dodatne informacije

Učiti o ekologiji znači živjeti ekološki. Na taj način, škola postaje mjesto aktivnog građanstva. Aktivno građanstvo se najbolje uči kroz djelovanje – individualnim potrebama mora se pružiti prilika samostalnog istraživanja pitanja demokratskog građanstva i ljudskih prava, a ne da im se kaže kako se moraju ponašati ili misliti.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava nije samo apsorpcija faktualnog znanja – u ovom slučaju kako spasiti okoliš i spriječiti daljnje štete - već praktično razumijevanje, vještine i sposobnosti, lični stavovi i vrijednosti.

Medij je poruka – učenici mogu više toga naučiti o demokratskom građanstvu putem primjera koje im njihove školske kolege i nastavnici iznose o načinu organiziranja (ekološkog) školskog života, nego što bi to mogli kroz formalne metode podučavanja.

Opis lekcije

U drugom dijelu ove nastavne jedinice nastavnik bi trebao osigurati da se teme fokusiraju na lokalni kontekst. Prvo, nastavnik mora iznijeti kratak sažetak prethodne lekcije. Trebalo bi biti jasno da je za kvalitetno funkcionisanje zajednice potrebna odgovornost koja je podijeljena između velikog broja ljudi.

Škola je predstavljena kao zajednica u kojoj se odvija proces obrazovanja i života. Stoga se ona može posmatrati kao *polis*, odnosno grad država, u kojem se moraju rješavati, na primjer, socijalni i ekološki problemi. Između ostalog, škola isto tako mora postati uzor za ekološke smjernice i postupke, te se mora ozbiljno razmotriti koji je najbolji način da se to postigne. Postoje vrlo praktični aspekti preuzimanja odgovornosti. Učenicima se daje zadatak da razmisle o područjima školskog života u kojima se može poboljšati ekološki postupak i na koji način sami učenici mogu tome doprinjeti.

Idući zadatak se poduzima u grupama od po četvero. Svaka grupa dobije ključni pojam i zapisuje listu pitanja o tom pojmu, poput sljedećih: (ovdje se koristi pojam „smeća“):

- Koju vrstu smeća naša škola proizvodi?
- Kuda se ono otprema?
- Ko je odgovoran da se to provede?
- Na koji način se količina smeća može smanjiti?
- Na koji način mogu ja ili moji kolege tome doprinijeti?

Za ovaj zadatak jedna sedmica nakon lekcije trebala bi predstavljati vremenski okvir za istraživanje i zadaću. Ukoliko nastavnik želi da to bude kraći vremenski period, ona ili on morat će samostalno provesti istraživanje i prikupiti relevantne informacije. Učenici samostalno sastavljaju listu koja će predstaviti svojim kolegama na „eko-zidu“.

Lista mogućih ključnih pojmova za grupe:

- smeće;
- smanjivanje otpada;
- energija;
- voda;
- prevoz;
- zdravlje;
- školsko zemljište;
- bio različitost;
- održivost našeg svijeta;
- opće ekološke mjere.

Lekcija 3

Kako mogu postati odgovoran?

Učenici poduzimaju prve korake da njihova škola postane više ekološka

Odgojno-obrazovni ciljevi	Učenici planiraju konkretnu provedbu individualnih koraka. Ciljevi učenika trebali bi biti razni aspekti poput realnog upravljanja vremenom, mogućnost kompromisa u grupi, te fleksibilnost općenito.
Nastavni zadaci	Učenici koriste dato vrijeme za provedbu planiranih aktivnosti.
Nastavni materijali	Individualni rad koji ovisi o akcijskom planu.
Metode	Praktična primjena.

Opis lekcije

Grupa učenika trebala bi napraviti kratku prezentaciju svojih lista. Na početku lekcije nastavnik bi trebao započeti razgovor o vrstama odgovornosti ili stvarnim moćima koje učenici imaju:

- Šta možemo promijeniti?
- Šta se ne treba promijeniti?
- Koji će otpor postojati?

Nakon plenarne rasprave treba se donijeti nekoliko odluka:

- Koji su prvi koraci koje mi moramo poduzeti?
- Koliko vremena mi želimo uložiti?
- Hoćemo li formirati „eko-grupu“ za to?
- Hoćemo li se fokusirati samo na određeno područje (npr. voda, smeće ili struja) ili ćemo pokušati provesti opće mjere u svim ekološkim područjima?

Važno je izabrati zadatke koje učenici mogu stvarno izvršiti. To znači da se trebaju prikupiti informacije ili da se treba provesti kampanja o podizanju svijesti koja se treba provesti u školi.

Pod vodstvom grupe učenika („eko-grupa“) treba se napraviti kratki akcijski plan, te se trebaju rasporediti zadaci (na staklu s papirom ili na velikom listu papira na tabli).

Ovisno o veličini razreda, nastavnik bi mogao upravljati procesom donošenja odluke. Važno je da učenici ostanu realistični i da ne trebaju planirati i dizajnirati nešto što se ne može postići samo sa korištenjem postojećih nastavnih materijala. Možda će biti potrebna dodatna finansijska sredstva ili konsultovanje vanjskih saradnika. O tome treba odlučivati razred.

Ovisno o odluci, trebalo bi se usaglasiti oko malih promjena poput sljedećih: regulacija prekidača za svjetlo, odvajanje organskog od anorganskog otpada na školskom igralištu i sl.

Navedeni se zadaci moraju završiti prije iduće lekcije, bilo individualno ili u malim grupama. Iskustvo je pokazalo da dokumentiranje tih procesa na slikama, crtežima i slično, može motivisati učenike.

Lekcija 4

Šta radimo – i koji je plan?

Učenici razmišljaju o aktivnostima i odlučuju šta dalje činiti

Odgovno-obrazovni ciljevi	Kako bi završili s ovom nastavnom jedinkom, učenici pokušavaju zamijeniti stavove kako bi razumijeli šta znači preuzeti odgovornost u drugim situacijama. Ovo je daljnji korak u boljem razumijevanju demokratskog učešća.
Nastavni zadaci	Učenici prenose iskustvo koje su imali radeći u malim grupama na druge situacije.
Nastavni materijali	Materijal.
Metode	Plenarna rasprava, grupni rad.

Opis lekcije

Ova četvrta lekcija može se koristiti za završavanje četvrte nastavne jedinice, ali nastavnik isto tako u ovom stadiju može odlučiti započeti s praktičnim radom. Kao što je prethodno spomenuto, praktičan rad može uključivati da učenici zajednički sarađuju u malim grupama ili u razredu ili to, pak, može biti zamišljeno kao jedan školski projekat.

Ova lekcija bi trebala započeti na isti način kao i prva lekcija. Učenici sjede u krugu i razmišljaju o tome šta su naučili iz prethodnih lekcija.

Trebali bi započeti sa prezentiranjem rezultata svog istraživanja :

- Šta je postignuto?
- Šta nije valjalo?
- Šta je poboljšano ili promijenjeno?
- Šta znači preuzeti odgovornost za ekološke projekte?
- Jesam li ja spreman preuzeti odgovornost za nešto što „nije moja krivica“?
- Koje je moje mišljenje o tome?
- Šta me razočaralo? Šta me razveselilo?

Kako bismo pomogli učenicima u razmišljanju o tome što su postigli iskustvo je pokazalo da je korisno koristiti „eko-zid“, koji je uspostavljen i proširen tokom ove nastavne jedinice.

Kao dio rasprave trebalo bi biti jasno koliko je važna tema „preuzimanja odgovornosti“ za kvalitetno funkcionisanje zajednice. Sljedeća pitanja trebala bi se koristiti za poticanje rasprave:

- Koje vrste društvenih zajednica postoje?
- Ko ima kakvu ulogu?
- Na koji način to funkcionise u državi?
- Šta znamo o demokratiji i kako demokratija funkcionise?
- Šta razumijete iz sljedećeg citata Johna F. Kennedyja: „Ne pitaj šta zemlja može učiniti za tebe – pitaj šta možeš ti učiniti za nju“?

Iako analogije mogu ponekad biti problematične, moglo bi biti interesantno da se one koriste kako bi se učenike potaknulo na kompleksnije razmišljanje u ovoj fazi. Ne moraju doći do nekih konkretnih

zaključaka, jer je važnije da ih se potakne da razmišljaju na kompleksan način. Navedeni proces će se nastaviti dalje u ovoj nastavnoj jedinki.

Učenici (koji rade u manjim grupama) trebali bi dobiti materijal na kojem bi mogli zapisati svoja vlastita mišljenja:

Preuzimanje odgovornosti, dijeljenje odgovornosti		
Primjer: ekologija		
Mjesto/situacija	Koju vrstu odgovornosti ima osoba?	
Razred	Nastavnik	Učenik
Škola	Direktor	Nastavnik/učenik
Država	Šef države	Narod
?		

Učenici bi trebali razmišljati u kojem trenutku bi se trebala preuzeti odgovornost u raznim situacijama.

Nakon zadanog okvira, jedan član grupe trebao bi predstaviti rezultate grupnog razmišljanja. Tokom završne rasprave, nastavnik bi trebao osigurati da se uporede iskustva u razredu i situacije koje su opisane u događanju. Također je njegov zadatak da prikaže kako postoje određena ograničenja u tom smislu.

Na kraju, „brzinom munje” (gdje svaki učenik ima pravo reći jednu rečenicu) možemo pokazati šta su učenici naučili iz ove nastavne jedinice, kao na primjer:

„Objasni u jednoj rečenici šta misliš koja je bila najvažnija stvar u ovoj nastavnoj jedinki s temom „preuzimanja odgovornosti“

Učenicima bi se trebalo dati nekoliko minuta da razmisle o tome šta žele reći, a trebali bi izreći svoje vlastito mišljenje čak iako su drugi rekli istu stvar ili nešto slično. Nastavnik bi također trebao učestvovati u ovom zadatku. Nastavnik bi trebao zahvaliti učenicima na njihovom aktivnom učešću, ali bi se trebao suzdržati od komentaranja njihovih izjava.